

Oma järjekordse juubelini on jõudnud akadeemik Haldur Õim, Tartu Ülikooli üldkeeleteaduse emeriitprofessor, eesti arvutilingvistika alusepanija ja teoreetilise keeleteaduse mitme koolkonna rajaja.

Haldur Õim sündis 22. jaanuaril 1942 Valgamaal Helme vallas. Lapsepõlvest on ta ise esile toonud võimalust palju lugeda: nii ilukirjandust kui ka ajalugu käsitlevaid teoseid. Lõpetanud Tõrva Keskkooli, astus ta 1960. aastal Tartu Riiklikku Ülikooli sooviga õppida kirjandust ja „ehk koguni saada kirjaniuku”, nagu ta ise ühes hiljutises intervjuus on tunnistanud. Ülikoolis sattus ta aga keeleteaduse uute suundade – generatiivse grammatika ja matemaatilise lingvistika – mõju alla, oluliseks innustajaks tollane eesti keele kateedri dotsent Huno Rätsep, kes oma säravate loengutega teisigi kirjandushuvilisi keeleteaduse radadele suunanud. Tollal tekkis Haldur Õimul ja ta kursusevennal Mati Eretil ka võimalus õppida struktuuraset ja matemaatilist keeleteadust eriprogrammi järgi, sellega jäid õppekavast välja kirjanduse ja pedagoogika ained ja tekkis juba ülikoolis võimalus süveneda keeleteooriasse. Oma panuse jättis Haldur Õimu keeleteaduslikku arengusse kindlasti tol ajal ülikoolis tegutsenud generatiivse grammatika grupp, millest ta koos paljude hiljem tuntuks saanud keeleteadlastega osa võttis.

Ülikooli lõpetas Haldur Õim 1965. aastal, astus kohe aspirantuuri ja kaitses juba 1970. aastal kandidaadiväitekirja „Isiku mõistega seotud sõnarühmade struktuur eesti keeles”. Tänapäeva mõttes oli ta seega juba siis (28-aastaselt) doktorikraadiga semantik. Pärast aspirantuuri asus Haldur Õim tööle õigusteaduskonnas kriminoloogia laboratooriumis, kus Ilo Sildmäe juhtimisel oli eesmärgiks luua juriidiliste tekstide infosüsteem JURIOS. Juriidiliste

mõistete semantilisest analüüsist ja selle rakenduspüüdlustest tollal alles äsja ilmunud arvutites sündiski tehisintellekti labor, mille rüpes 1970. aastate lõpuks kujunes välja Haldur Õimu juhitud keele mõistmise modelleerimise töörühm (ja eksperimentaalne teksti mõistmise süsteem TARLUS), millest praeguseks on välja kasvanud arvutilingvistika töörühm. Kuigi töörühma nimi tehisintellekti enam ei maini, on selle sisu laias laastus siiski sama: luua loomuliku keele mõistmiseks vajalikud arvutiprogrammid. Kuigi arvutilingvistidest kolleegid kasutavad tänapäeval eri meetodeid, on Haldur Õim ise ehk kõige rohkem kasutanud freimisemantikast, mida ta rakendas ka oma 1983. aastal kaitsitud doktoriväitekirjas „Semantika ja keele mõistmise teooria. Eesti keele direktiivse suhtluse leksikoni ja tekstide analüüs”. Juba väitekirjas on ta kirjutanud inimese keelepädevuse kõrval ka kognitiivsest ja interaktiivsest pädevusest, mis generatiivsest grupist välja kasvanud lingvisti jaoks oli vaieldamatult uudne vaatenurk. Kui 2008. aastal ilmus Keeles ja Kirjanduses Haldur Õimu artikkel keeleteaduse kognitiivsest pöördest, siis oma väitekirjas tegi ta ise oma (esimese) kognitiivse pöörde juba ära.

Alates 1977. aastast asus Haldur Õim ametlikult tööle TRÜ eesti keele kateedris, kuid juhtis edasi tehisintellekti labori keeleteaduslikumat osa. Aastal 1986 sai ta professoriks ning 1992 valiti ta TÜ esimeseks üldkeeleteaduse professoriks. Õppejõutöö oli oluline keeleteoreetiliste huvide seisukohast, 1980.–1990. aastate üliõpilased mäletavadki ülihuvitavaid semantika ja pragmaatika loenguid, millest omakorda said innustust paljud praegustest teoreetilise suunitlusega eesti keeleteadlastest. Formaalsema suunitlusega strukturalistist oli saanud prag-

maatika ja kognitiivse keeleteaduse propageerija.

Praegu ongi Tartu Ülikoolis seega kaks uurimisrühma, mis on otseselt Haldur Õimu asutatud: arvutilingvistika, mis ühendab keeleteadlasi ja informaatikuid, ja üldkeeleteadus, mis on praegugi teaduslikus plaanis üsna oma esimese professori nägu, huvitades eelkõige suhtluspragmaatikast ja kognitiivsest semantikast. Mõnes mõttes on need kaks uurimisrühma isegi vastandliku teoreetilise taustaga, sest arvutilingvistika on paratamatult formaalse keeleteaduse rakendaja, kognitivistid ja suhtluse uurijad aga funktsionalistidena pigem vastandavad end formalistidele. Haldur Õimus on need kaks poolt aga loovalt koos, ja kuigi alates 2007. aastast emeriitprofessor, lööb ta aktiivselt kaasa mõlema „lapse” praegustes tegemistes. Tema 60. sünnipäevaks anti välja pühendusteos „Tähendusepüüdja”, mille pealkiri ei osutunud mitte ainult tagasi, vaid ka ettepoole vaatavaks: tähenduse püüdmist on ta jätkanud ka hiljem nii oma uurimistöös kui ka suure hulga õpilaste juhendamise kaudu.

Haldur Õim on olnud Eestis ka oluline teaduse populariseerija. Ta on kirjutanud kaks menukat populaarteaduslikku raamatut – „Semantika” (1974) ja „Inimene, keel, arvuti ehk kompuuterlingvistika” (1983) – ja hulganiisti populaarseid ning ülevaateartikleid. Paljud Haldur Õimu teoreetilistest artiklitest

on pikka aega funktsioneerinud olulise õppematerjalina, mida on lugenud mitu põlvkonda keeleteaduse üliõpilasi.

Oluline on ka Haldur Õimu ühiskondlik panus. Tänapäeva arvutimaa-ilmal on igale keelele kestmajäämise seisukohast oluline ta keeletehnoloogiline tugi: ilma emakeelse keeletöötlustarkvarata ei suuda ükski keel oma kasutusvaldkondi säilitada. Seda aspekti on Haldur Õim rõhutanud kõigile ja kõikjal ning olnud sellega omal viisil üks aktiivsemaid eesti keele eest võitlejaid, sealhulgas ka keelenõukogu liikmena aastatel 2007–2011. Nõnda on loomulik, et Haldur Õim on saanud olulisi ühiskondlikke tunnustusi: 1994. aastal valiti ta akadeemikuks, 2001. aastal sai ta Eesti Vabariigi Valgetähe IV klassi teenetemärgi, 2005. aastal Wiedemanni keeleauhinna.

Kui inimene on elu jooksul avaldanud ligi 300 publikatsiooni ning ka viimastel aastatel pole mingit vähenemise tendentsi näha, siis võib arvata, et ega ta niipea pidama ei saagi. Peale Haldur Õimu armastuse teaduse vastu on aga hästi tuntud ka tema seenelkäimise kirk – ujumise ja vanamuusika kõrval on seda nimetatud ka Teaduste Akadeemia kodulehe elulookirjelduses. Kolleegid soovivad niisiis juubilarile lisaks teaduslikule ka seenelist produktiivsust, eriti ilusaid riisikasaake!

RENATE PAJUSALU